

JUHÁSZ ZSUZSANNA*

A skandináv büntetőpolitika és a büntető excepcionalizmus

I. Bevezető gondolatok

A jelen tanulmány kiindulópontját *Whitman* 2003-ban megjelent büntetőpolitikai munkája¹ képezi, amelyben a szerző Amerikával összehasonlítva elismerően szólt az európai helyzetről, de egyúttal felhívta a figyelmet arra, hogy a punitív büntetőpolitikai megközelítés egyre inkább jelen van számos európai országban is. Meglátása szerint az érintett államok határozott lépéseket tesznek a büntetés individualizálásának megsemmisítése felé, miként a rehabilitáció és a reintegráció elveszítik jelentőségüket a megbüntetés igazolásában. Helyüket pedig a megtorlásba, megbüntetésbe vetett fokozatosan erősödő meggyőződés veszi át.

Hivatkoznánk továbbá *Snackenre*,² aki szerint a punitivitás szintjével szoros kapcsolatban állnak a jóléti beruházások, a politikai gazdaságtan, a demokratikus politikai struktúrák és az emberi jogokra, az emberi méltóságra fektetett eltérő hangsúlyok. Meglátása szerint különösen fontos a társadalmi egyenlőtlenségek és a büntetések viszonyulása és ezzel összefüggésben a jóléti beruházások kérdése. A jóléti beruházásokkal ugyanis csökkenthetők a társadalmi egyenlőtlenségek, ami kedvezően hat a bebörtönzések számára. Ezzel szemben a túlzó büntető-szemlélet, a nagyarányú bebörtönzések magas szociális és gazdasági költségekkel járnak. Ezen tényezőkre tekintettel fordulhat elő, hogy az egyes országok igen eltérően viszonyulnak/viszonyulhatnak a punitivitás kérdéséhez.

A fentiek tükrében a jelen írás arra keresi a választ, hogy a punitív büntető-szemlélet fentebb hivatkozott jelei fellelhetők-e a skandináv országok vonatkozásában, vagy képesek ellenállni az Európában egyre inkább elhatalmasodó punitív büntetőszemléletnek. Mindezt annak fényében, hogy a társadalmi egyenlőségre való fogékonyság és törekvés, valamint a szolidaritás meghatározó jellemvonásai a skandináv társadalmaknak. Esetükben igen szoros a kapcsolat a büntetőpolitika és a szociálpolitika között, lévén a büntetőpolitika hagyományosan szociálpolitikai orientáltságú. A skandináv jóléti államoknak sikerült fenntartaniuk a társadalmi tolerancia, a társadalomba és az intézmé-

---

* egyetemi docens, SZTE ÁJTK Büntügyi Tudományok Intézete

¹ WHITMAN, JAMES Q.: *Harsh justice: Criminal punishment and the widening divide between America and Europe*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2005. 336. p.

² SNACKEN, SONJA: *Resisting punitiveness in Europe?* *Theoretical Criminology* 2010/3. 273–278. pp.

nyekbe vetett bizalom magas szintjét, amihez társadalmi és gazdasági biztonság társul. Mindamellet a skandináv büntetészemplélet hosszú idő óta meggyőződéssel hirdeti a szabadságvesztés alkalmazásának ultima ratio elvét. Vallja, hogy ha a szabadságelvonó büntetés mégis kiszabásra kerül, akkor a fogvatartás káros hatásait csökkenteni kell, illetve, hogy az elsődleges cél a fogvatartottak rehabilitációja, és a társadalomba történő sikeres reintegrációja.³

II. A skandináv büntetőpolitika jellemző vonásai

Elsődlegesen fontos annak bemutatása, felvázolása, hogy miben rejlik a skandináv büntetőpolitika sajátossága, egyedisége. Előjáróban leszögezhető, hogy a skandináv országok kriminálpolitikájával foglalkozó szakirodalom jelentős része⁴ a skandináv államok közötti hasonlóságokat (így többek között az intenzív együttműködést, a bűnmegelőzés hasonló megközelítését, a konszenzuslétesítésre orientált, korporatív politikai kultúrát, a társadalmi bizalom és a politikai legitimitás magas fokát, valamint az erős jóléti állapot) hangsúlyozza, mindamellet büntetőpolitikájukat az eltérő kulturális értékek, társadalmi, politikai és gazdasági tényezők produktumaként írja le. Mindez azzal van összefüggésben, hogy az egyes országok másképpen reagálhatnak a bűnözésre, illetve kriminálpolitikájukat a bűnözésen kívül más faktorok is befolyásolhatják. Ilyenek lehetnek a társadalmi, gazdasági, politikai struktúrák, de az adott ország történelme és a helyi körülmények is.

Tekintettel arra, hogy a skandináv országok között fontos összekötő kapocs a társadalmi kirekesztés korlátozására való törekvés és az egyenlőség fenntartása valamennyi polgár vonatkozásában, így ezen ismertetőjegyek alapján a skandináv büntetőpolitika közös vonásaként kell megemlíteni az alacsony, illetve stabil fogvatartotti rátát,⁵ valamint a legtöbb országhoz képest rövidebb átlagos ítéleti tartamot. Így a hosszú idő óta 100 alatti, illetve jóval 100 alatti fogvatartotti rátára tekintettel⁶ a skandináv országok az alacsony fogvatartotti rátával rendelkező országok közé sorolhatók.⁷

Az ítéleti tartamot tekintve az Európa Tanács 2017-ben kiadott bűnügyi statisztikája⁸ szerint valamennyi skandináv országban a fogvatartottak legnagyobb hányada (23,3%-

³ Garland szerint az a meggyőződés, hogy a fogvatartottak reintegrációja „kívánatos”, a jóléti államba vetett hitnek meghatározó eleme, összetevője. GARLAND, DAVID: *The Culture of Control. Crime and social order in contemporary society*. The University of Chicago Press, Chicago, 2001. 44. p.

⁴ Többek között PRATT, JOHN – ERIKSSON, ANNA: “Mr. Larsson is walking out again.” *The origins and development of Scandinavian prison systems*. Australian & New Zealand Journal of Criminology 2011/1. 7–23. pp.; LAPPI-SEPPÄLÄ, TAPIO: *Penal policy in Scandinavia*. Crime and Justice, 2007/1. 217–295.pp.; LAPPI-SEPPÄLÄ, TAPIO – TONRY, MICHAEL: *Crime, criminal justice, and criminology in the Nordic countries*. Crime and Justice, 2011/1. 1–32. pp.

⁵ A fogvatartotti/bebörtönzési ráta alatt a 100.000 lakosra jutó fogvatartotti létszámot értjük.

⁶ A legfrissebb börtönstatisztikai adatok alapján a fogvatartotti ráta 2016-ban Dániában 59, Finnországban 57, Izlandon 37, Svédországban 53, míg Norvégiában 74 volt. <http://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data>

⁷ Vö.: NAGY FERENC – JUHÁSZ ZSUZSANNA: *A fogvatartotti rátáról nemzetközi összehasonlításban*. Börtönügyi Szemle 2010/3. 6. p.

⁸ AEBI, MARCELO F. – TIAGO, MÉLANIE – BURKHARDT, CHRISTINE: *SPACE 1 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015*. Council of Europe, Strasbourg, 2017. 87–94. pp.

34%) 1 évtől 3 évig terjedő szabadságvesztés-büntetését töltötte. Összehasonlításképpen Spanyolországban, Portugáliában, Németországban, Olaszországban az elítéltek legnagyobb hányadának büntetése 3 évtől 5 évig, míg Észtországban, Lettországban, Litvániában és Oroszországban 5-től 10 évig terjedő szabadságvesztés volt. Ugyancsak szemléletes, hogy Norvégiában 2013-ban a fogvatartottak 28%-a 30 napon belül, 62%-a 90 napon belül szabadult, a börtönben eltöltött átlagos időtartam 81 nap volt. Mindösszesen 11 olyan fogvatartott volt, aki 10 év letöltését követően szabadult.⁹

Utóbbi tényezőre tekintettel fogalmazott úgy *Lappi-Seppälä*,¹⁰ hogy az alacsony bebörtönzési rátához a skandináv országokban rövidebb tartamú ítéletek társulnak, avagy az Európa többi részével többé-kevésbé megegyező számú szabadságelvonó büntetés kiszabása ellenére,¹¹ ezen ítéletek jóval rövidebb tartamúak. A finn kriminológus ugyancsak további fontos tényezőként emeli ki a pénzbüntetés kitüntetett alkalmazását, különösen a vagyon elleni deliktumok elkövetése esetén.

Ugyancsak sajátosságként fogalmazható meg a kisméretű börtönök nagy száma: a skandináv országok közül a legtöbb végrehajtási intézettel Svédország rendelkezik (79), míg a legkevesebb Izlandon (6), illetve Finnországban (30) található. Ezek a kisméretű intézetek relatíve alacsony börtönnépességgel működnek,¹² azaz a telítettségi mutató csak közelíti, de sehol sem haladja meg a rendelkezésre álló férőhelyek számát. Így például a 2016-os adatok alapján Svédországban a büntetés-végrehajtási intézetek telítettsége 84,2%, Dániában 92,5%, Finnországban 98,4%, Izlandon 89,1%, Norvégiában pedig 89,9% volt.¹³

Talán a leginkább közismert a skandináv országokkal kapcsolatban a börtönfeltételek, végrehajtási körülmények kivételes, mondhatni „luxus” jellege. Ez megnyilvánul többek között abban, hogy az intézmények fizikai kondíciói lényegesen jobbak a többi országénál és fontos tényező az egyszemélyes elhelyezés biztosítása. Szembetűnő továbbá az ún. nyitott börtönök alkalmazásának gyakorisága. Így például Dániában a magyar terminológiával fogház fokozatnak megfeleltethető nyitott börtönök több mint harmadát teszik ki a férőhelyeknek. További ismertetőjegy az önellátásra berendezkedő

⁹ UGELVIK, THOMAS: *Prisons as welfare institutions? Punishment and the Nordic Model*. In: BENNETT – JEWKES – CREWE (eds.): *Handbook on prisons*. Routledge, London, 2016. 6. p.

¹⁰ LAPPI-SEPPÄLÄ, TAPIO: *Penal policies in the nordic countries 1960-2010*. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2012/1. 101. p. (2012a)

¹¹ Dünkel egyik írásában kiemelte, hogy Svédország és Dánia több fogvatartottat börtönöz be, mint Németország, ugyanakkor a szabadságelvonás tartama hozzávetőlegesen csak 1/3-a a németországinak. DÜNKEL, FRIEDER: *The rise and fall of prison population rates in Europe*. *Criminology in Europe*. Newsletter of the European Society of Criminology 2016/2. <http://escnewsletter.org/newsletter/2016-2/rise-and-fall-prison-population-rates-europe> (2017. 05. 25.)

¹² A legtöbb norvég börtön kapacitása például 50-100 fogvatartott befogadását teszi lehetővé. A legnagyobb intézet Oslóban található 392 férőhellyel. UGELVIK 2016, 11. p. Az 50 főnél kevesebb fogvatartottat elhelyező Norvég zárt börtönök igen kedvező tapasztalatairól, különösen a fogvatartottak és a személyi állomány közötti pozitív kapcsolatokról számol be JOHNSEN, BERIT et al.: *Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons*. *European Journal of Criminology* 2011/6. 515–529. pp.

¹³ <http://www.prisonstudies.org/world-prison-brief-data> (2017. 05. 25.), Összehasonlításképpen hazánkban a telítettségi mutató 131,8% volt. <http://www.prisonstudies.org/country/hungary>

rezsimek alkalmazása, amelyben az elítéltek önmaguk intézik többek között a bevásárlást, a főzést, a takarítást.¹⁴

*Pratt és Eriksson*¹⁵ e körben kiemelte még a személyi állomány és a fogvatartottak igen kedvező arányát, a személyi állomány képzettségét, illetve azt a körülményt, hogy a fogvatartottak számára olyan oktatási, szakképzési programokat biztosítanak, amelyek jobban elősegítik a szabadulás utáni visszailleszkedést.

A fogvatartottak életminősége, így a higiénias feltételek, a személyes élettér nagysága, az étel minősége is igen kedvezőek. Találóján jegyezte meg *Pratt*,¹⁶ hogy nincs „börtön-szag” Skandináviában, illetve rámutatott arra, hogy a szociális távolság a börtönök és a külvilág között viszonylag rövid. Mindez azt példázza tehát, hogy a szabad élet körülményeihez leginkább közelítő életfeltételeket, azaz a normalizáció alapelveinek érvényesülését a gyakorlatba leginkább a skandinávok ültették át.

Ezen közös jegyek, a skandináv országok közötti szoros kapcsolat alapján a szakirodalom „skandináv identitásról,”¹⁷ valamint a többi országtól megkülönböztetendő skandináv excepcionalizmusról¹⁸ tesz említést.

III. A finn excepcionalizmus

Előljáróban fontos leszögezni, hogy Finnország esetében a kedvező bebörtönzési mutatók, ítéleti tartamok és humánus börtönkörülmények hátterében egy igen hosszú reformfolyamat, tudatos és tervszerű kriminálpolitika áll. Az 1950-es évek elején ugyanis az ország fogvatartotti rátája még négyszer akkora volt, mint a többi skandináv országé. A II. világháborút követő politikai és gazdasági válsággal terhelt Finnország akkor még képtelen volt a szomszédokhoz hasonló igazságszolgáltatási reformra, azaz a társadalmi és gazdasági háttér egyaránt negatívan befolyásolta a bebörtönzési mutatókat. *Cavadino és Dignan*¹⁹ ezt akként fogalmazta meg, hogy a II. világháború után a finn végrehajtási

¹⁴ SMITH, PETER SCHARFF: *A critical look at Scandinavian exceptionalism. Welfare state theories, penal populism, and prison conditions in Denmark*. In: UGELVIK – DULLUM (eds.): *Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice*. Routledge, London, 2012. 7. p.

¹⁵ PRATT, JOHN – ERIKSSON, ANNA: *Contrasts in Punishment: An Explanation of Anglophone Excess and Nordic Exceptionalism*. Routledge, London, 2012. Hivatkozva: UGELVIK 2016, 15. p.

¹⁶ PRATT, JOHN: *Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism*. *British Journal of Criminology* 2008/2. 121. p.

¹⁷ LAPPI-SEPPÄLÄ 2012, 107. p.; LAWLER, PETER: *Scandinavian exceptionalism and European Union*. *Journal of Common Market Studies* 1997/4. 565–594. pp.

¹⁸ A kiindulópontot PRATT, JOHN: *Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism*. *British Journal of Criminology* 2008/2. 119–137. pp. munkája jelentette. Emellett MATHIESEN, THOMAS: *Scandinavian exceptionalism in penal matters. Reality or wishful thinking?* In: UGELVIK – DULLUM (eds.): *Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice*. Routledge, New York, 2012. 13–37. pp.; WEPSÄLÄINEN, ELLINOR – WIKSTRÖM, ANNA: *The Scandinavian Exceptionalism Thesis And Penal Policy Making Exploring Penal Exceptionalism And The Public's Legal Consciousness In Sweden*. Lund University, Sweden, 2014. 47. pp.

¹⁹ CAVADINO, MICHAEL – DIGNAN, JAMES: *Penal systems: A comparative approach*. London, Sage, 2006. Hivatkozva: SCHARTMUELLER 2015, 40. p.

intézeteket kevésbé jellemezte a rehabilitációra való törekvés, amelynek oka a gyengébb jóléti-orientáltságú büntető tradíciókban volt keresendő.

Köszönhetően annak, hogy a szabadságvesztés hatékonyságába vetett bizalom az 1960-as években kezdett meggyengülni, felismerték a börtönrendszer korlátait. Ezen felül az ugyancsak kedvezőtlen visszaesési ráták miatt a figyelem a bűnmegelőzési stratégiákra terelődött. A fenti tényezők hatására körvonalazódott egy politikai konszenzus a tekintetben, hogy a büntető törvényt meg kell reformálni, és csökkenteni kell a fogvatartottak létszámát. Egy átgondolt, tudatosan kidolgozott büntetőpolitikai megfontolás volt ez, amely a büntető elméletben bekövetkező ideológiai változást, a törvényi reformokat, az ítélkezési és a végrehajtási gyakorlat változását egyaránt eredményezte.

Ennek a hosszú reformfolyamatnak az egyik fontos eleme volt a szükségtelen kriminalizáció visszaszorítása. Az '50-es és a '60-as években például a nyilvános alkoholfogyasztás pénzbüntetéssel volt sújtható. A kiszabott büntetés meg nem fizetése esetén pedig a pénzbüntetést szabadságvesztésre változtatták át. Ezen a helyzeten 1969-ben változtattak a cselekmény dekriminalizálásával, ezzel párhuzamosan pedig csökkentették a meg nem fizetett pénzbüntetés szabadságvesztésre átváltoztatásának alkalmazását is. E reformok nyomán a börtönnépességet közel harmadával sikerült visszaszorítani.

A kis tárgyi súlyú cselekmények súlyos szankcióval sújtása, azaz a bűncselekmény súlyával arányban nem álló jogkövetkezmények alkalmazása ugyancsak jellemezte a finn igazságszolgáltatást. Ennek volt szemléletes példája a lopásra és az ittas járművezetésre vonatkozó ítélkezési gyakorlat. A lopás deliktumánál például a finn gyakorlat 1971-ben 38%-ban alkalmazott az elítélttel szemben szabadságvesztés-büntetést. Emellett a finn börtönök túltelítettsége az 1960-as években jelentős mértékben annak is betudható volt, hogy szigorú büntetőpolitikát érvényesítve igen hosszú tartamú szabadságvesztések kerültek kiszabásra és végrehajtásra ittas járművezetés miatt. A bíróság ezen büntetékiszabási gyakorlatát az 1970-es években kezdte el felülvizsgálni, de a szabadságelvonás e bűncselekmény miatti alkalmazásának visszaszorulását nagymértékben elősegítették az ezidőtájt bevezetésre kerülő jogszabályi rendelkezések is. Így például az 1977-es törvénymódosítás nyomán lehetővé vált, hogy a bíróság az elkövetővel szemben végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést vagy pénzbüntetést alkalmazzon. A felfüggesztett szabadságvesztés és a pénzbüntetés térhódítását Finnországban egyébként alapjaiban segítette elő azon törvényi rendelkezés, amely mintegy általános iránymutatást adva a bíróságnak, lehetővé tette alkalmazásukat valamennyi bűncselekmény tekintetében.

A börtönnépességi mutatókat a fentiekén kívül befolyásolta az a körülmény is, hogy egészen az 1970-es évek közepéig mechanikus visszaesési szabályokat alkalmaztak. Ez azt jelentette, hogy bizonyos számú korábbi elítélés esetén szinte automatikusan súlyosabb büntetés került kiszabásra. Ennek a gyakorlatnak a korlátozásával éltek ezt követően a vagyoni elleni bűncselekmények tekintetében, ahol a visszaesés a leggyakoribb volt.

További oka volt Finnország magas fogvatartotti rátájának, hogy az 1950-es, sőt még az 1960-as években is igen merev volt a feltételes szabadságra bocsátásra vonatkozó szabályozás. Ekkor a feltételes szabadságra bocsátásra leghamarabb hat hónap után kerülhetett sor. Ezt a minimum tartamot csökkentették aztán le 14 napra, és jelenleg is hozzávetőlegesen az elítéltek 99%-nál ez kerül alkalmazásra.

A finn börtönpolitikát a '60-as években negatívan jellemezte az a körülmény is, hogy jóval többször annyi fiatalkorút küldött végrehajtási intézetbe, mint tették azt szomszédai. Napjaink skandináv igazságszolgáltatási modellje, így a finn is, ugyanakkor a büntetőjog helyett már jóléti és gyermekvédelmi intézkedéseket alkalmaz.

Végül, de nem utolsó sorban, Finnországra is befolyással volt a '70-es években nemzetközi szintéren tapasztalható közeledés a szabadságvesztés alternatívái felé. A pénzbüntetés és a felfüggesztett szabadságvesztés börtönnépességet csökkentő hatása mellett Finnországban jelentős szerepet kapott a közérdekű munka bevezetése. E büntetési nem alkalmazásával az volt a nem titkolt törvényhozói szándék, hogy lecsökkentse a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási körét, annak megfelelő helyettesítője legyen.

Finnország esetében tehát a börtönnépesség magas szintje visszavezethető volt a társadalmi és gazdasági, valamint az ideológiai és törvényhozási háttérre; a szükségtelen kriminalizációra, a punitív büntető politikára; a merev büntetéskiszabási rendszerre; a szigorú feltételes szabadon bocsátási rendelkezésekre. A különböző törvényi reformoknak is köszönhetően a fogvatartotti ráta az 1950-ben mért 190-ről 1977-ben 110-re, majd 1999-ben már 54-re redukálódott.²⁰

A börtönnépesség ilyen mérvű csökkentése és szinten tartása miatt az angol börtönök helyzetét vizsgáló bizottság 2009. évi jelentése Finnországot a büntetőszankciók modell-országának és egyúttal Anglia számára is követendő példának minősítette, a skandináv országok büntetőfelfogását pedig a mérsékletesség, az egyszerűség, a politikai távolságtartás és a hosszútávú stabilitás egységeként jellemezte.²¹

Lappi-Seppälä Finnország büntetőpolitika sikerét és szinte unikális eredményét, az excepcionalizmus jelenségét a politikai kultúra, a jogi kultúra és ítélkezési struktúra, a skandináv országok közötti együttműködés, valamint a média szerepével magyarázza. Így rámutatott arra, hogy a politikai akaratnak és konszenzusnak döntő szerepe volt a korábban vázolt reformfolyamatban. A magas bebörtönzési mutatókban rejlő problémát ugyanis sikerült politikai szinten meghatározni: a politikusok a szakértői háttérnek is köszönhetően megértették és elfogadták, hogy a szabadságvesztés alkalmazása visszazsírozható anélkül, hogy ez komoly kihatással lenne a bűnözés szintjére.

A siker további kulcsa a probléma átfogó megközelítése volt, amely a büntető igazságszolgáltatási rendszert teljeskörűen érintette. A törvényhozás gyakorta élvezhette a bíróságok támogatását és több ízben a bíróságok még azelőtt megváltoztatták az ítélkezési gyakorlatukat, mielőtt a törvényhozás módosította volna a jogszabályokat. Az igazságszolgáltatási hatóságok és az egyetemek közötti együttműködés keretében pedig különböző kurzusokat, szemináriumokat szerveztek, amelyek ugyancsak befolyással bírtak az ítélkezési és ügyési gyakorlatra.

A skandináv országok közötti jogi együttműködés intézményesült megtestesítőjévé az 1960-ban felállított Skandináv Kutatási Tanács vált. A Tanács fontos szerepet töltött be az országok közötti információcserében, így vált többek között lehetővé, hogy Finnország

²⁰ LAPPI-SEPPALA, TAPIO: *Causes of prison overcrowding. Paper submitted to the Workshop on Strategies to Reduce Overcrowding in Correctional Facilities*. Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, 2010. 43–64. pp.

²¹ COMMISSION ON ENGLISH PRISONS TODAY: *Do Better – Do Less*. The report of the Commission on English Prisons Today, 2009. 26. p.

megismerje szomszédai, különösen Svédország reformelképzeléseit, a jogalkotási modell-javaslatokat.

A finn kriminálpolitika ugyancsak fontos szegmensét jelentette a média is, amelyet a büntető politikához való mértékletes és okszerű viszonyulás jellemezett. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a különféle bulvárlapok ekkor még nem töltöttek be Finnországban akkora szerepet, mint más országokban. Így az egyes riportok kevésbé érzelmesek, sőt jellemzően olyan kutatásokon alapultak, amelyek alapját a bűnözéssel kapcsolatos valós trendek, hiteles adatok szolgáltatták.²²

IV. A skandináv országok büntetőpolitikai megítélése: külső kontra belső nézőpont

A fentebb vázolt hasonlóságok²³ és a többi országtól több tekintetben is eltérő, előremutató és sajátos jegyek alapján fogalmazódott és honosodott meg a skandináv excepcionalizmus kifejezés, amely nagyon leegyszerűsítve azt hirdeti, hogy Európával összehasonlítva a skandináv országok valamit nagyon jól csinálnak. Ezt látszanak alátámasztani az alacsony börtönnépességi mutatók, a rövidebb ítéleti tartamok, a bűnözéstől való félelem és a punitív szemlélet alacsony szintje, a humánus végrehajtási körülmények.

A skandináv excepcionalizmus kapcsán ugyanakkor több skandináv tudós, így a már többször hivatkozott *Lappi-Seppälä* is megfogalmazta, hogy a skandináv társadalmak és büntetőpolitikájuk, illetve gyakorlatuk eltérő megvilágításba kerülhet a skandináv, illetve a nem skandináv országok nézőpontjából. Amíg ugyanis a külső szemlélők pozitív képet festenek a büntetőpolitikáról, a börtönkörülményekről, addig a skandináv kutatók megítélése kevésbé pozitív. Belülről szemlélve az egyre szigorodó büntetőjogi szabályozásokról, a média és a közvélemény által befolyásolt és politika által uralt büntetőpolitikáról tesznek említést. Nem értenek egyet a skandináv börtönök pozitív példaként való emlegetésével, hanem helyette a bebörtönzéssel járó kellemetlenségeket, az elszigeteltséget, az erőszakot, az öngyilkosságokat, a drogproblémát emelik ki,²⁴ és kritikával illetik az előzetes letartóztatás végrehajtását, különösen az előzetes alatt alkalmazott magánelzárásra tekintettel.²⁵

²² LAPPI-SEPPÄLÄ, TAPIO: *Imprisonment and penal policy in Finland*. Scandinavian Studies in Law 1999-2012. 362–364. pp. http://www.antonioacasella.eu/nume/Lappi-Seppala_2012.pdf (2012b)

²³ A hasonlóságok mellett szükséges megemlíteni az eltérő vonásokat is. Schartmueller monográfiája (SCHARTMUELLER, DORIS: *Life imprisonment in Scandinavia: the ultimate punishment in the penal environments of Denmark, Finland, and Sweden*. Northern Arizona University, 2015.) e körben legfőbb eltérésként a skandináv országok különösen jelentős tárgyi súlyú bűncselekmények elkövetőihez való viszonyulását és az általuk legsúlyosabbnak ítélt büntetés alkalmazását jelöli meg.

²⁴ Erről bővebben például: GIERTSEN, HEDDA: *Policy on drugs in Norwegian prisons: Increased control, answers to poverities and looking for a life after release*. Nordic Studies on Alcohol and Drugs 2012/2. 589–604. pp.

²⁵ Utóbbi kapcsán például: SMITH, PETER SCHARFF: *"The Effects of Solitary Confinement on Prison Inmates: A Brief History and Review of the Literature"*. Crime and Justice 2006/1, 441-528. pp.; SMITH 2012, 1–31. pp.; UGELVIK 2016, 1–20. pp.

*Shammas*²⁶ a szabadságvesztéshez kapcsolódóan például egy újfajta fájdalomról, a „szabadság fájdmáról” tesz említést kiemelve a fogvatartottak szorongását, zavartságát, az egyéni felelősség kérdését. *Neumann*²⁷ pedig úgy fogalmazott, hogy az a körülmény miszerint a skandináv végrehajtási intézetek az életkörülményeknek köszönhetően humánusabbak, nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a börtönök kevésbé lennének börtönök. A svéd kriminológus *Estrada* és kollégái tanulmányukban²⁸ Svédország vonatkozásában ugyancsak az egyre szigorodó punitív szemlélet térnyerését, a társadalmi egyenlőtlenségek fokozódását és az emberek közötti szegregációt hangsúlyozták, illetve felhívták a figyelmet a szabadságvesztések tartamának emelkedésére is.

A skandinávok szemszögéből szemlélve saját büntetőpolitikájuk alakulását, a fordulópontot az 1990-es évek jelentették. Az egyre gyakoribb szociális megszorítások nyomán az addig erős jóléti állam meggyengüléséről, bizonytalanságról, a félelem erősödéséről beszéltek, ami a punitív tendenciák megjelenéséhez vezetett. A szigorítások irányába történő elmozdulásról egyre többen cikkeztek.²⁹ Ettől az időszaktól kezdve a büntetőpolitikát egyre támadóbbnak, politikával átszőttnek és a média „hangjához”, véleményéhez mind jobban alkalmazkodónak festették le, amelyet ráadásul egyre kevésbé jellemzett a büntető szakértelem. A médiakultúra változása pedig átformálta a közvéleményt is.³⁰ Mindemellett valamennyi skandináv ország megtapasztalta a bevándorlási hullámot, a börtönnépesség létszámának emelkedését, a rendőrségi kontroll növekedését. *Lappi-Seppälä* úgy fogalmazott, hogy a büntető retorika megváltozott és a régi kulcsszavak, mint „humánus és racionális büntetőpolitika” eltűntek a hivatalos dokumentumokból,³¹ *Mathiesen* pedig a represszív büntetőintézkedések nyomán a fordulatot a „morális pánik atmoszférája” címkével látta el.³²

1. A punitív fordulat Norvégiában

Norvégia vonatkozásában *Hauge* az 1980-as és 1990-es éveket a „jog és rend” periódusának nevezte, amelyet egyebek mellett a kriminalizációval, a szigorúbb büntetésekkel, a

²⁶ SHAMMAS, VICTOR LUND: *The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway's Prison Island*. *Punishment & Society* 2014/1. 104–123. pp.

²⁷ NEUMANN, C. B.: *Imprisoning the Soul*. In: ÜGELVIK – DULLUM (eds.): *Penal exceptionalism? Nordic prison policy and practice*. Routledge, London, 2012. 139–155. pp.

²⁸ ESTRADA, FELIPE – PETERSSON, TOVE – SHANNON, DAVID: *Crime and criminology in Sweden*. *European Journal of Criminology* 2012/6. 668–688. pp.

²⁹ Például BALVIG, FLAMMING: *When law and order returned to Denmark*. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2005/2. 167–187. p.; ESTRADA – PETERSSON – SHANNON 2012, 668–688. p.; THAM, HENRIK: *Law and order as a leftist project? The case of Sweden*. *Punishment & Society* 2001/3. 409–426. pp.

³⁰ Finnországban például a bulvársajtó 50%-kal megemelte az erőszakos cselekményekkel kapcsolatos híradások számát, aminek nyomán a bűnözéstől való félelem egyharmadával nőtt, annak ellenére, hogy a viktimizáció változatlan szinten maradt. LAPPI-SEPPÄLÄ 2012b; SMOLEJ, MIRKA – KIVIVUORI, JANNE: *Crime news trends in Finland: A review of recent research*. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 2008/ 9. 202–219. pp.

³¹ LAPPI-SEPPÄLÄ 2012a, 106. p.

³² MATHIESEN, THOMAS: *Penal policy at the turn of the 1990s – a study on the moral panic*. In: WIKLUND, G. (ed.): *Nordiska kriminologer om 90-talet s kriminalpolitik*. Stockholm, 13–28. pp. és MATHIESEN, THOMAS: *Contemporary penal policy – a study in moral panics*. 22nd Criminological Research Conference, 2003. 1–12. pp.

vagyoni jellegű szankciók fokozódó alkalmazásával és a feltételes elítélések visszaszorulásával jellemezett. A punitív fordulatot pedig különösen látványosnak ítélte meg a súlyos kábítószerrel összefüggő bűncselekmények, valamint a szexuális erőszak eseteiben.³³

Shammas³⁴ a korszak elemzése kapcsán ugyancsak a kábítószer-fogyasztás és természetis miatti rendőrségi ellenőrzések fokozódását és a pönalizációt emelte ki. Rámutatott arra, hogy amíg 1970-ben 100.000 lakosra 5 kábítószerrel összefüggő bűncselekmény jutott, addig ugyanez a mutató 2000-ben már 853 volt. A helyzet pedig azóta sem javult, így a fogvatartottak ¼-e jelenleg e deliktumok elkövetése miatt tölti büntetését.

A szigorítás irányába mutat a 2001-ben biztonsági intézkedésként bevezetett határozatlan tartamú biztonsági őrizet (forvaring) szankciója is. E jogkövetkezmény lényege a társadalom védelme újabb bűncselekmények elkövetésétől, amennyiben a beszámítási képességgel rendelkező elkövető nagy tárgyi súlyú, leginkább erőszakos és/vagy szexuális bűncselekményt követett el. A büntetésnek az ad egyfajta határozottsági mozzanatot, hogy kiszabása esetén meg kell határozni a szabadságelvonás minimális, illetve maximális tartamát. A minimális tartam nem haladhatja meg a 10, míg a maximum a 21 évet.³⁵

Amikor a büntetési tartam eléri a meghatározott minimális tartamot, a fogvatartott kérelemmel fordulhat a bírósághoz a szabadon bocsátása érdekében. Ha a bíróság úgy ítéli meg, hogy az elítélt továbbra is veszélyt jelent a társadalomra, a büntetés tovább folytatódik, azaz az ítéleti tartam meghosszabbítható 5 évvel, illetve elméletileg így az elítélt élete végéig.³⁶

Balvig és kollégái ugyancsak a növekvő punitivizmusnak tulajdonították a norvég közvélemény bűncselekményekkel kapcsolatos megítélését. A 2009-es közvéleménykutatásban ugyanis a válaszadók 68%-a túlságosan alacsonynak vélte a büntetések szintjét. 84%-uk gondolta úgy, hogy az erőszakos bűncselekmények elkövetőit súlyosabb büntetésekkel kellene sújtani, illetve megközelítőleg 50% hasonlította a börtönkörülményeket a szállodai elhelyezéshez. Részben ennek a punitív szemléletnek tudható be, hogy a norvég parlament 2010-ben megemelte a kiszabható szabadságvesztés maximumát az erőszakos és a szexuális bűncselekmények vonatkozásában.³⁷

A jog és a rend elvére, illetve a közvélemény nyomására hivatkozva így a politikai elit élt a büntető populizmus³⁸ eszközével. Ráadásul egy igen sajátos küzdelem bontakozott ki a jobboldali Haladás Pártja, illetve a Munkáspárt között a punitív politika vezető szerepéért. 2010-ben a Haladás Párt például egy 10 pontból álló börtönreform-tervezettel állt elő, amely a végrehajtási körülmények szigorítását célozta. Az indítvány értelmében a börtön népesség jelentős hányadát kitevő külföldi fogvatartottak a norvégokhoz képest jóval rosszabb feltételek közepette tölténék büntetésüket. Így például az ő esetükben meg kellene vonni minden szociális jóléti kedvezményt, a feltételes szabadságra bocsátásuk pedig

³³ BARRY, MONICA – LEONARSEN, DAG: *Inequality and punitivism in late modern societies: Scandinavian exceptionalism revisited*. European Journal of Probation 2012/2. 53. p.

³⁴ SHAMMAS, VICTOR LUND: *The rise of a more punitive state: on the attenuation of norwegian penal exceptionalism in an era of welfare state transformation*. Critical Criminology 2006/1. 60. p.

³⁵ A híradásokból ismert norvég tömeggyilkos Anders Behring Breivik esetében a bíróság ezt a formulát alkalmazta, azaz elviekben legkorábban 10 év után szabadulhat, maximumként pedig a 21 év került rögzítésre.

³⁶ ÜGELVIK 2016, 7–8. pp.

³⁷ Hivatkozta SHAMMAS 2006, 59. p.

³⁸ E témáról bővebben: GÖNCZÖL KATALIN: *A „büntető populizmus” – populizmus a kriminálpolitikában*. Kriminológiai Közlemények 74. 141–148. pp.

szigorúbb szabályok alapján történne. A párt elnökhelyettese azzal érvelt, hogy a külföldiek nagy problémát jelentenek az ország számára és az enyhe ítéletek, valamint a minőségi létesítmények, illetve szolgáltatások nem segítenek. Noha a munkáspárti igazságügyi miniszter nevésegesnek titulálta a felvetést, a Munkáspárt vezette koalíció a következő évben mégis felállított egy különálló börtönt a külföldiek számára, azaz a kormányzat bűnüldözési politikája végül a „jogot és rendet” hirdető irányba mozdult el.³⁹

További fontos adalék, hogy noha kevesebb embert ítéltek szabadságelvonó büntetésre és került büntetés-végrehajtási intézetbe, az átlagos börtönnépesség mégis növekedett Norvégiában. Mindez két okra volt visszavezethető: egyrészt az előzetes letartóztatásban lévők száma 2006 és 2013 között közel duplájára nőtt, másrészt pedig az elítéltek kategóriájánál az átlagos ítéleti tartam 96 napról 141 napra emelkedett.

A fentiek mellett az ítélkezés szigorodása, a rendőri jelenlét fokozódása a terrorizmus elleni küzdelemre is visszavezethető volt, amelynek nyomán a terrorizmussal összefüggő bűncselekmények büntetési tételét 21 évről 30 évre emelték.⁴⁰

2. Büntető populizmus Dániában

*Smith*⁴¹ a populista punitivitás vagy büntető populizmus megjelenését és a dán büntetőpolitikára gyakorolt hatását az 1990-es évekre vezeti vissza. A szociáldemokraták által irányított koalíciós kormány ugyanis 1994-ben, majd 1997-ben szigorúbb és hosszabb büntetéseket vezetett be az erőszakos bűncselekményekkel összefüggésben. Egyrészt a közvélemény igazságérzetére, igazságossággal kapcsolatos elvárására hivatkoztak, másrészt ezzel párhuzamosan mintegy semmibe vették a büntetőjogi szakemberek tanácsait, véleményét. A szigorításokkal kapcsolatos érveik között már nem szerepelt a bűncselekmények megelőzése vagy a bűnelkövetők rehabilitálása, hanem az emberek igazságvágyát állították a középpontba, ezzel igazolva a szigorúbb büntetések alkalmazását.

A punitív szemléletmódot jól példázza, hogy 2008-ban a „három csapás” bevezetése is megjelent a büntetőpolitikai palettán. A liberális Venstre párt politikusa állt elő azzal a javaslattal, hogy a bandák tagjainak harmadik alkalommal történő elítélése külföldiek, illetve dán állampolgársággal nem rendelkező bevándorlók esetén eredményezze kiutasításukat, míg a többiek vonatkozásában a szabadságelvonás tartson addig, amíg a társadalom meg nem győződik arról, hogy már nem veszélyes bűnözők.

Smith tanulmányában többek között a dán jogászprofesszorra *Greve*-re is hivatkozik, aki szerint az 1990-es évek jogalkotásának és jogszabály-módosításainak egyes elemei sértették az alapvető büntetőjogi alapelveket. Ilyen példaként említi a kiutasítások számának emelkedését olyan dán állampolgársággal nem rendelkező bevándorlók esetén, akik noha szinte teljes addigi életüket Dániában élték, de meghatározott bűncselekményi kör elkövetése miatt ítelték el őket. Ugyancsak hivatkozott azokra a titkos eljárásokra, amelyek keretében a megvádolt személyeket nem tájékoztatták arról, hogy tényle-

³⁹ SHAMMAS 2006, 66–67. pp.

⁴⁰ JACOBSEN, JORN – HALLGREN SANDVIK, VILDE: *An outline of the new Norwegian Criminal Code*. Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice 2015/2. 173. p.

⁴¹ SMITH 2012, 1–31. pp.

sen mivel is vádolják őket. A részben a terrorizmus elleni küzdelem keretében bevezetett eljárás egyebek mellett lehetővé tette a dán titkosszolgálatnak, hogy megtagadja az ország területére történő belépést, az ott tartózkodást, illetve az állampolgárság megszerzését anélkül, hogy a megtagadás okát, illetve a bizonyítékokat feltárta volna.

Smith szerint e gyakorlathoz hasonló az a 2002 óta alkalmazott eljárás, amelynek keretében a nyitott börtönökben elhelyezett fogvatartottak anélkül szállíthatók és helyezhetők el zárt büntetés-végrehajtási intézetben,⁴² hogy ennek okát és az alapul szolgáló bizonyítékokat megismerhetnék. Ilyenformán a börtönhatóság arra hivatkozva, hogy az elítélt veszélyt jelent a többi fogvatartottra, dönthet egy jóval szigorúbb, izolálóbb börtönkörnyezet alkalmazása mellett.

Ugyancsak a végrehajtási intézetekkel kapcsolatos az a rendelkezés is, amelynek nyomán a kábítószerekkel kapcsolatos zéró tolerancia jegyében 2004-ben bevezették, hogy a börtönhatóságok rendszeresen kérhetnek vizeletmintát a fogvatartottaktól, függetlenül attól, hogy felmerült-e a kábítószer-fogyasztás gyanúja vagy sem. Mindezek a rendelkezések azt sugallják, hogy a fogvatartotti jogok alacsonyabb prioritást élveznek.

A tanulmány egyebek mellett a büntető populizmus lehetséges kihatásaként könyveli el a börtönnépesség létszámának emelkedését is.⁴³ E jelenség okaként egyrészt a hosszabb ítéleti tartamok bevezetését jelöli meg, másrészt pedig a szabadságvesztés-büntetés 2/3-ad részének letöltése utáni feltételes szabadságra bocsátás alkalmazásának szignifikáns visszaszorulását.⁴⁴ Hasonló példaként említi azt a fiatalkorúakat érintő rendelkezést, amely a büntetőjogi felelősségrevonás korhatárát a korábbi 15-ről leszállította 14 évre. A szakértői ellenzés ellenére véghezvitt szabályozás fontos kihatása, hogy a fiatalkorúak egy részét nem fiatalkorúak, hanem a felnőttek intézeteiben helyezik el, megsértve ezzel a Gyermek jogairól szóló ENSZ egyezmény 37. cikkének c) pontját.

3. A svéd helyzetkép

Svédországban a bűnözés és a büntetések az 1990-es években a média és a politikai pártok érdeklődésének középpontjába kerültek. Pollack⁴⁵ egyenesen úgy jellemezte az újságírást, hogy az olyan szociális intézmény, amelynek egyik fő témája a bűnözés, és nemcsak az erőszak, illetve a faji megkülönböztetés vitafóruma, hanem egyúttal a politikai vezetők körében a válság megvitatásának arénájává is vált.

A politikai szintéren megnyilvánuló szigort jól tükrözi a svéd parlament harmadik legnagyobb pártjának a Svéd Demokratáknak a politikai programja. Ebben ugyanis a párt úgy festette le az országban uralkodó állapotokat, hogy azt az emberek bűnözéstől való féltelme jellemzi, így a bűnözéssel szemben kemény fellépést, a bűncselekmények

⁴² A hazai terminológia szerint leginkább a börtön és a fegyház végrehajtási fokozatú intézeteket jelenti.

⁴³ A helyzet külső, illetve belső, azaz skandináv nézőpontból történő megítélését jól tükrözi, hogy a fogvatartottak számának 2000 óta bekövetkező 15%-os emelkedése eltérően más országok (így különösen Anglia, Spanyolország, Hollandia) mutatói mellett.

⁴⁴ SMITH 2012, 12–14. pp.

⁴⁵ POLLACK, ESTER: *The making of Kalle Blomkvist: crime journalism in postwar Sweden*. In: BRONSON, E. (ed.). *The Girl with the Dragon Tattoo and Philosophy*. Blackwell Philosophy and Pop Culture Series Hoboken, Wiley & Sons, New Jersey, 2012. 60. p.

üldözését és az elkövetők bebörtönzését követelte.⁴⁶ Egyúttal megfogalmazta a bevándorló-mentes Svédország megvalósítása iránti igényt is.⁴⁷

Demker és kollégái⁴⁸ ebben a légkörben arra keresték a választ, hogy a közvélemény megítélése, szemlélete a bűnözéssel, illetve a bíróságok ítélkezési gyakorlatával kapcsolatban változott-e, s ha igen milyen irányba az 1980-as évekhez képest. Az 1980-as években készült felmérések ugyanis egyértelműen arról tanúskodtak, hogy az emberek elégedetlenek voltak a bíróságok tevékenységével, a büntetéseket túlságosan enyhének és rövidnek ítélték meg. A 2005-ös adatok alapján a szerzők arra a megállapításra jutottak, hogy a közvélemény szemében a bíróságok ítéletei még a korábbiakhoz képest is enyhék voltak, azaz az emberek több és hosszabb tartamú szabadságvesztést, szigorúbb büntetőpolitikát igényeltek volna.

A punitívabb szemlélet okai között említi meg az írás az emberek bűncselekményektől, illetve az áldozattá válástól való félelmét. Utal arra, hogy a „bűncselekmény áldozata” kifejezés egészen az 1970-es évekig nem jelent meg a nyilvános vitákban, majd az 1990-es években az egyik leggyakrabban használt szakkifejezéssé vált. A politikai pártok és a média fokozódó érdeklődésének középpontjába kerültek a bűncselekmények áldozatai, akiknek tragikus történeteit leginkább a bulvársajtó karolta fel.

A szerzők kiemelték, hogy amíg a '90-es évek tudósításai az áldozatok kártalanításáról, támogatásáról szóltak, addig egy évtizeddel később a hangsúly áttevődött azokra a személyes történetekre, amelyek az áldozatok bűncselekményekkel kapcsolatos „élményeit” tartalmazták. Erre tekintettel a kutatásukban *Demkerék* kiemelten vizsgálták a bulvársajtó szerepét a bűnözéstől való félelem kialakításában. Arra a megállapításra jutottak, hogy a bulvársajtó maga generálja az emberek félelmét, ami az olvasók körében a punitív szemléletmód erősödését eredményezheti. Vizsgálódásuk tárgyává Svédország legnagyobb bulvárlapját tették és figyelemmel voltak az olvasási szokásokra, azaz a hetente legalább három alkalommal olvasókat a rendszeres olvasók, míg az ennél ritkábban olvasókat a nem rendszeres olvasók kategóriájába sorolták. A punitivitás indikátorként egyebek mellett arra a kérdésre kerestek választ, hogy mi a véleményük az embereknek a halálbüntetésről. A felmérés nyomán azt tapasztalták, hogy a rendszeres olvasók 30%-a a halálbüntetés bevezetését megfelelő büntetésnek találta az emberölés elkövetővel szemben, míg a nem rendszeres olvasók körében ez mindösszesen 16%-ot tett ki.

Összességében elmondható, hogy a büntetőpolitika egyik központi eleme Svédországban az elrettentés, a bűnelkövetők elítélése lett. Számos jogszabályt módosítottak a jogkövetkezményekkel, illetve az áldozatok jogaival kapcsolatban, ami súlyosabb ítéleteket eredményezett különösen az erőszakos, a kábítószerral összefüggő, valamint a gazdasági bűncselekmények vonatkozásában.⁴⁹

Az amerikai *Barker*⁵⁰ szerint a punitivitás globalizációja Svédországban azonban nem olkolható a büntető területen jelentkező változásokért. Az ő megközelítésében a skandináv

⁴⁶ SCHARTMUELLER 2015, 126. p.

⁴⁷ POLLACK 2012, 61. p.

⁴⁸ DEMKER, MARIE et al.: *Fear and punishment in Sweden: exploring penal attitudes*. *Punishment & Society* 2008/10. 319–332. pp.

⁴⁹ POLLACK 2012, 60. p.

⁵⁰ BARKER, VANESSA: *Nordic Exceptionalism revisited: Explaining the paradox of a Janus-faced penal regime*. *Theoretical Criminology* 2012/1. 5–25. pp.

büntetőrendszer Janus-arcú, ami azt jelenti, hogy egyszerre hordozza magában az engedékenység, illetve a keménység jeleit. Így a svéd jóléti állam egyrésztől gazdag és nagylelkű a saját polgáraival, ugyanakkor a társadalmi kirekesztés igen változatos palettáját nyújtja a külföldiek és etnikai kisebbségek vonatkozásában. Egyik oldalról biztosítja az egyén függetlenségét és anyagi jólétét, a másik oldalról azonban sérti az egyén jogait, így a svéd büntetési rendszer meggyengült és már kevésbé humánus. Ez az ellentmondás pedig *Barker* szerint nem írható le, illetve értelmezhető a skandináv excepcionalizmussal.

V. Záró gondolatok

A bevezetőben feltett kérdésre, nevezetesen, hogy az Európát egyre jobban elárasztó punitív büntető-szemléletnek képesek-e ellenállni a skandináv országok, a szakirodalom áttanulmányozása alapján nemleges válasz adható. Ahogy azt Lappi-Seppälä megfogalmazta,⁵¹ a skandináv államokat hosszú időn keresztül jellemző olyan ismertetőjegyek, mint a társadalmi és gazdasági biztonság magas szintje, az egyenlőség, a félelem és az elnyomó büntetőjog alacsony szintje ugyanis sérültek, torzultak az 1990-es években. Megváltoztak a szociális, valamint a gazdasági körülmények, változás állt be a médiakultúrában, a közvéleményben, fokozódtak a jóléti különbségek, mindez pedig maga után vonta a punitív büntetőjogi megközelítések érvényesülését. Egyre nagyobb teret kapott a büntető populizmus, amely hatékony politikai megoldásnak vélte a szigorúbb büntetések alkalmazását, így lényegesen megnöttek az ítéleti tartamok többek között az erőszakos, a szexuális, illetve a kábítószerrel összefüggő bűncselekmények esetében.

Noha a skandináv országok nem tudtak teljesen rezisztensek maradni a punitivitásra irányuló tendenciákkal szemben, helyzetük, büntetőjogi megítélésük a külső szemlélő szemszögéből nézve továbbra is irigylésre méltó. Továbbra is képesek ugyanis olyan értékeket fevonultatni, amelyek európai viszonylatban egyedülállóak. Itt utalhatunk többek között a kifejezetten alacsony fogvatartotti rátákra, a mi számunkra rövid ítéleti tartamokra, a kivételes végrehajtási körülményekre, a nyitott börtönök magas számára, az önellátó rezsimekre. *Shammas*⁵² például Norvégia vonatkozásában jegyezte meg, hogy a fogvatartottak egyharmada továbbra is nyitott végrehajtási intézetben tölti büntetését, és ugyancsak kifejező, hogy a munkát végző vagy tanulmányokat folytató fogvatartottak naponta 8 USA dollárnak megfelelő összeget kapnak ellentételezésként, szemben például Angliával, ahol ugyanezt a tevékenységet heti szinten honorálják hozzávetőlegesen 6 USA dollárnak megfelelő fonttal. Emellett a bíróságok a punitív jegyek ellenére az ítélezés során előszeretettel alkalmazzák a szabadságvesztés alternatíváit, így a közösségi büntetések megtriplázódtak 2002 és 2013 között. A személyes használatra történő kábítószer-fogyasztás esetén⁵³ pedig még a kemény drogoknál is inkább pénzbüntetéssel szankcionálják a cselekményt. Így talán az sem meglepő, hogy a normalizáció elvét hirdető és a gyakorlatba is átültető norvég rendszer azt is lehetővé

⁵¹ LAPPI-SEPPÄLÄ 2012b, 376. p.

⁵² SHAMMAS 2006, 64–65. pp.

⁵³ Ez 1-2 fogyasztói adag birtoklását jelenti.

tette, hogy a tömeggyilkos Anders Behring Breivik feltételes engedélyt kapjon politika tudományi tanulmányok folytatására az Oslói Egyetemen.

A magunk részéről ezért úgy véljük, hogy a punitív fordulat ellenére, a vizsgált országokat kívülről szemlélve, továbbra is létjogosultsága van a skandináv excepcionalizmusnak.

ZSUZSANNA JUHÁSZ

SCANDINAVIAN PENAL POLICY AND PENAL
EXCEPTIONALISM

(Summary)

There has been an increased punitiveness in western societies over the last couple of decades, meaning that there has been increase of imprisonment, harsher conditions in prisons and a decrease of rehabilitative options. The present paper seeks to answer that what is the situation in the Scandinavian countries? Are the Nordic countries exceptional, and if so, in what sense and why?

According to Pratt the Nordic countries exhibited a regime of penal exceptionalism, characterized by human standards of incarceration and low incidence of criminal confinement. Compared to other countries the Nordic countries have high welfare investments, low levels of fear, high levels of trust, non-punitive approaches in the public debates.

Based on the relevant published literature our finding is that there seem to be a difference between an outside and an inside perspective regarding the Scandinavian penal policies and practices. It means that scandinavian researchers are normally less positive when describing the Nordic penal policies and prison conditions, contrast to non-scandinavians. For example they seem to have more focus on the pains when being imprisoned, such as being isolated, having to deal with violence. Several criminologists seems to emphasize that there is a tendency of a more punitive approach in Nordic countries, a more strict penal policy that is more political orientated and influenced by the media and the public opinions.

From the outside perspective our opinion is that even though there seems to be a more punitive tendency within the Nordic countries, the Scandinavian model can be a role model for other countries.